

Moet het bejaardenhuis weer terug?

Bron: Dagblad de Limburger zaterdag 1 april 2023 door Roel Wiche (foto's Spaarnestad Photo)

© ANP / Spaarnestad Photo (aantal vrouwen kijkt tv in 'n bejaardentehuis. Plaats/datum onbekend)

Eldershome, Vorstenheuvel, Beerendonck, Sterrebosch: in elk dorp of stad in Limburg stond vroeger een bejaardentehuis. Een voor een gingen ze dicht toen de ouderenzorg op de schop ging en zo lang mogelijk thuis wonen de norm werd. Maar nu een zorginfarct dreigt, raken steeds meer ouderen tussen wal en schip: eenzaamheid, valproblemen, verwaarlozing. Moeten de bejaardentehuizen terugkeren? „Het is onhoudbaar zo.”

Meteen al bij hun intrede wisten nieuwe bewoners dat dit hun laatste halte zou zijn: ze moesten honderd gulden neerleggen, bestemd voor een begrafenisfonds. Ze hoefden niet praktiserend katholiek te zijn, maar wel van 'erkend braaf en zedelijk goed gedrag'. Ouder dan 55 jaar en niet in staat om in hun eigen onderhoud te voorzien. En ja, bij voorkeur moesten ze in Maastricht geboren en getogen zijn. Of in ieder geval minstens dertig jaar in de stad wonen.

In 1890 opende herensociëteit Momus het oudemannenhuis in het Statenkwartier, niet ver van het Vrijthof. Een robuust gebouw dat bestond uit twee vleugels, met achttien woonkamers, een keuken, linnenkamer, bibliotheek, twee toiletten en twee ziekenkamers. Per dag moesten bewoners 25 cent betalen. Enkele huishoudsters zorgden voor maaltijden en de was. Met hulp van weldoeners werd het huis draaiende gehouden.

Aanklacht

Zo zag, min of meer, de voorloper van het klassieke bejaardentehuis eruit. Mannen uit de armere klassen die niet terug konden vallen op familie gingen naar het oudemannenhuis. Vrouwen uit de lage klassen gingen naar het oude vrouwenhuis. Het regime was vaak strikt, met vaste tijden om op te staan, een avondklok en strenge straffen op dronkenschap. In de betere huizen, zoals bij Momus, had iedereen een eigen kamer. Maar vaak stonden de bedden van ouderen bij elkaar in een slaapzaal, verstoken van elke vorm van privacy. In het boek *De Grote Zaal*, dat in 1953 uitkwam en grote indruk maakte, beschrijft Jacoba van Velde de tragiek van een hoogbejaarde wiens enige bezit nog een eigen bed en nachtkastje is. Het leest als één grote sociale aanklacht.

© ANP / Spaarnestad Photo (groep vrouwen krijgt gymnastiekles. Plaats/datum onbekend)

Met de opkomst van de verzorgingsstaat, met de sociaal bewogen premier Willem Drees als architect, kwam er een kentering. Drees legde de basis voor de AOW en was de aanjager van nieuwe wetgeving die betere en humanere ouderenzorg moest garanderen. Een van de voornaamste pijlers was het bejaardentehuis. Een ruim bemeten complex, meestal aan de rand van het dorp of de stad, met afzonderlijke kamers waarin ouderen die het thuis niet meer redden relatief zelfstandig konden wonen. Het hart van het gebouw werd gevormd door een eet- en recreatiezaal, waarin de bewoners elkaars gezelschap konden opzoeken. Bejaardenverzorgers leverden de zorg die nodig was. De staat nam een groot deel van de kosten voor zijn rekening, waardoor het voor ouderen uit alle milieus betaalbaar was.

Pionier

In de jaren zestig en zeventig werden tehuizen in alle hoeken en gaten van het land uit de grond gestampt. Met Limburg als pionier. Het eerste bejaardenhuis van Nederland werd in Eygelshoven gebouwd. Grote animator van Sociaal Centrum D'r Bend was burgemeester Hubert Boijens, die in de oorlog nog een half jaar door de Duitsers was vastgezet omdat hij alle richtingborden in het dorp had verborgen. Daarna kreeg vrijwel elke stad of dorp zijn eigen tehuis, met poëtische namen als Avondvrede (Houthem), Eldershome (Well), Sterrebosch (Thorn) en Boslust (Broekhem). Vorstenheuvel, fraai gelegen in het Venlose Auxiliatrixpark, had in Nederland een status aparte: het was het enige tehuis voor echtparen van wie de één gezond was en de andere een indicatie had.

Na enkele decennia kantelde echter de visie over hoe met ouderen om te gaan. Het bejaardentehuis – later verzorgingshuis genoemd - kreeg steeds meer het stigma van een gedateerde, bakstenen kolos waarin hulpbehoevende senioren achter de geraniums in hun eigen kamertje waren weggestopt. En de kosten liepen voor de staat steeds verder op. Binnen de ouderenzorg klonk een steeds luider roep om modernere, meer kleinschalige woonvormen. Maar het kabinet-Rutte II (VVD, PvdA) besloot in 2012 onder druk van de financiële crisis voor een ingrijpende saneringsoperatie. De verzorgingshuizen werden in hoog tempo gesloten of gesloopt. Ouderen moesten zo lang mogelijk thuis blijven wonen met hulp van thuiszorg en mantelzorgers, was de nieuwe mantra. Alleen als het echt niet meer ging, kwam een oudere in aanmerking voor het verpleeghuis. De ouderenzorg werd op die manier rücksichtslos beperkt tot twee varianten: thuiszorg en verpleeghuiszorg.

© ANP / Spaarnestad Photo ('n bejaardenverzorgster in uniform loopt met een meneer door een park. Plaats en datum onbekend)

Zwart gat

De gevolgen van dat beleid, door de felste critici gebrandmerkt als een desastreuze afbraak van de zo zorgvuldig opgebouwde verzorgingsstaat, komen nu keihard als een boemerang terug. Steeds meer hulpbehoevende ouderen raken tussen wal en schip: hun situatie is te slecht om zelfstandig te blijven wonen, maar te goed voor het verpleeghuis. In feite is er één groot zwart gat ontstaan. „De bejaardenhuizen zijn te rigoreus gesloten”, meent Frank Amory, programmamanager ouderenzorg bij ZIO, een zorgbedrijf in Maastricht en Heuvelland. „Ouderen komen thuis in de problemen. Ze vereenzamen, hebben een hoger risico om een val te maken en krijgen niet altijd verantwoorde voeding. De zorg voor hen staat steeds meer onder druk wegens krapte bij de thuiszorg en overbelasting van mantelzorgers. Het verzorgingshuis was zo gek nog niet. Het is vele malen efficiënter als een zorgmedewerker tachtig ouderen in het bejaardenhuis verzorgt dan dat een wijkverpleegkundige met de auto langs tachtig adressen in de buurt moet crossen. Onderzoek heeft ook aangetoond dat het veel efficiënter kan.”

Sterfhuis

Daarnaast is er nog een tendens die ouderen in de laatste levensfase hard raakt: er zijn te weinig plekken in de verpleeghuizen. De wachtlijsten zijn steeds langer geworden. Waar vroeger de gemiddelde verblijftijd in een verpleeghuis ongeveer een jaar was, is dat nu een stuk korter geworden. Amory: „In sommige instellingen, zoals De Zeven Bronnen in Maastricht, is de gemiddelde verblijftijd geslonken tot drie maanden. Het verpleeghuis wordt op die manier een sterfhuis. Intussen moeten ouderen die veel zorg nodig hebben noodgedwongen thuisblijven. Dat wordt op den duur onhoudbaar zo. Het is wachten totdat de bom barst.”

Ook ouderenbonden luiden intussen de noodklok. De afdeling Limburg van de Katholieke Bond van Ouderen (KBO), met 29.000 leden de grootste seniorenorganisatie in deze provincie, heeft onlangs met vier andere regionale afdelingen een brandbrief naar Den Haag gestuurd. Ze vrezen dat na het verzorgingshuis straks ook het verpleeghuis zal verdwijnen. De alarmerende boodschap: als niet snel de capaciteit van de verpleeghuizen opgevoerd wordt, loopt de hele zorgketen vast. Bij de huisarts, in het ziekenhuis én in de verzorging en verpleging. Sterker nog: er dreigt niet alleen een zorginfarct, er is al een zorginfarct, waarschuwt Hans Hollanders, directeur van de KBO Limburg. „Twee maanden op de wachtlijst is voor ouderen nog te overzien, maar niet een jaar. Sociale contacten vallen weg, mantelzorgers lopen op tenen, dat is de harde realiteit. We zijn doorgeslagen met het zo lang mogelijk thuisblijven. Het is onverantwoord, zowel medisch als psychisch. We moeten ons realiseren dat voor een aantal ouderen een plek in het verpleeghuis onontkoombaar is.”

© ANP / Spaarnestad Photo ('n man wordt geholpen met aankleden. Plaats/datum onbekend)

Welgestelden

Hamvraag: moet het bejaardenhuis annex verzorgingshuis weer terugkomen, in een moderne vorm, om de teloorgang van de ouderenzorg te voorkomen? Nicki Pouw-Verweij, Tweede Kamer-lid (JA21) én arts, bracht de discussie in oktober vorig jaar op gang met een open brief in het *AD*. Daarin noemt ze het bejaardenhuis 2.0 de 'ontbrekende schakel' in de woonketen: „Ouderen huisvesting bieden is net iets meer dan een woning zonder drempels met toegankelijke badkamer en stroeve vloer. Het vraagt om een blik op de sociale omgeving waar zorg onlosmakelijk bij hoort.” Ook Frank Amory vindt dat de gapende leegte tussen thuis wonen en verpleeghuis moet worden opgevuld. Hij wijst op de trend om hulpbehoevende ouderen steeds meer te huisvesten in kleinschalige geclusterde woonvormen, waarin zorg altijd nabij is. „Dat biedt kansen. Maar het is op dit moment toch voor de meer welgestelden. De Nederlandse staat zorgde er vroeger voor dat ook ouderen met een smalle beurs in een bejaardentehuis konden wonen. Deze nieuwe woonzorggroepen zouden ook voor iedereen betaalbaar moeten worden, dat is al een stap in de goede richting.”

Grenzen

Probleem is dat er nog veel te weinig van dit soort clusterwoningen zijn om aan de vraag te voldoen. Daardoor piept en kraakt het weer op een ander front in de maatschappij. Omdat ouderen, al dan niet noodgedwongen, niet kunnen verhuizen komen er minder woningen vrij voor de jongere generaties. En dat in een tijd waarin de woningnood toch al zorgwekkende vormen heeft aangenomen. Minister Hugo de Jonge (Volkshuisvesting) kondigde recent aan dat voor het jaar 2031 bijna 300.000 seniorenwoningen moeten worden gebouwd, maar ouderenbonden zijn zeer sceptisch of dat haalbaar is. We betalen nu de prijs voor het gebrek aan daadkracht,

is de bittere conclusie van Hans Hollanders. „We zijn veel te laat in actie gekomen. Door de vergrijzing komen er steeds meer senioren. We moeten niet meer terug naar af. Er moeten méér plekken in de verpleeghuizen komen en er moet fors worden ingezet op geclusterde woonvormen. Of dat betaalbaar is? Dat is een realistische vraag, die anderen moeten beantwoorden. Maar er moet snel een antwoord komen. De grenzen van de ouderenzorg zijn bereikt.”